

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

БІЛЕНЬКА Юлія Олексіївна

УДК 338.23/.242.2

**РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ У СФЕРІ
ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Краматорськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор,
Рекова Наталія Юріївна,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України
(м. Краматорськ), професор кафедри
економіки підприємства.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук **Колбушкін Юрій Петрович**, НАК «Нафтогаз України»
(м. Київ), член правління;

кандидат економічних наук, доцент **Трохимець Олена Іванівна**,
Класичний приватний університет (м. Запоріжжя), доцент кафедри національної
та міжнародної економіки.

Захист дисертації відбудеться *25 листопада 2016 року о 12.00* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою : 84313, м. Краматорськ, бул. Машинобудівників, 39а, ауд. 6220.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою : 84313, м. Краматорськ, вул. Академічна (Шкадінова), 72.

Автореферат розісланий *25 жовтня 2016 року*.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, доцент

Г. В. Тельнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування конкурентних структур в національній економіці України відображає стрижневий вектор та цільову установку ринкових трансформацій останніх десятиріч. Разом з тим, сектор природних монополій залишається одним з ключових компонентів інфраструктурного забезпечення сталого розвитку національної соціально-економічної системи.

Демонізація та побудова ефективних конкурентних структур в цій сфері ускладнюється специфічним характером товарів й послуг природних монополій та технологічними особливостями їх збуту. Системні прояви ознак фінансової та соціально-економічної кризи в Україні свідчать про існування фундаментальних проблем в інфраструктурному забезпеченні національної економіки. Одною з них є низька ефективність такої базової галузі паливно-енергетичного комплексу, як електроенергетика. До чинників, що зумовлюють незадовільний стан цієї галузі, перш за все, слід віднести низький коефіцієнт корисної дії теплових електростанцій, високі втрати в електричних мережах, високий рівень зносу основних фондів, залежність від зовнішнього постачання енергоносіїв. Одночасно, беззаперечним є факт отримання монопольних надприбутків в сфері електроенергетики пов'язаними олігархічними структурами. За таких умов надвисокої актуальності набуває необхідність реформування галузі, її структурна перебудова, спрямована на впровадження ринкових механізмів координації – з одного боку та формування системи дієвого державного контролю за функціонуванням галузі – з іншого. Викладене обумовлює потребу у пошуку та обґрунтуванні методів, інструментів й важелів державного регулювання природних монополій у сфері електропостачання, здатних забезпечити підвищення ефективності інфраструктурного забезпечення сталого розвитку національної економіки України.

Методологічне підґрунтя дослідження природних монополій було сформовано у роботах класиків економічної думки У. Баумоля [*W. Baumol*], Л. Вальраса [*L. Walras*], Г. Демсеца [*H. Demsetz*], Р. Коуза [*R. Coase*], Д. С. Міля [*J. S. Mill*], А. Маршала [*A. Marshall*], А. Пігу [*A. Pigou*], У. Прімо [*W. Primo*], Д. Робінсон [*J. Robinson*]. Питанням сутності та особливостей функціонування природних монополій в трансформаційній економіці присвячено дослідження таких вітчизняних науковців, як: О. Амоша, Г. Башнянин, В. Базилевич, В. Венгер, В. Коновалюк, В. Кривуцький, Г. Філюк. Значна увага проблемам державного регулювання галузевого розвитку, співвідношенню методів економічного та адміністративного обмеження монопольної влади, проблемам реалізації антимонопольного законодавства, у тому числі у сфері електропостачання, приділена в працях Г. Атаманчука, С. Бурлуцького, Ю. Колбушкіна, Н. Рекової, В. Студенцова, І. Шкрабак, Д. Турченка, О. Трохимець та ін.

Визнаючи вагомість наявного наукового доробку, який є суттєвим внеском у розвиток проблем функціонування природних монополій, слід відзначити, що залишаються відкритим питання обґрунтування концептуальних положень, розвитку методичних підходів до державного регулювання сфери

електропостачання, що обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи, визначає об'єкт і предмет дослідження, його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію підготовлено відповідно до плану науково-дослідної роботи Макіївського економіко-гуманітарного інституту Міністерства освіти і науки України, зокрема, наукових тем: «Соціально-економічні проблеми адаптації суб'єктів реального сектору в сучасних умовах» (номер державної реєстрації 0109U005226, 2009 – 2012 рр.), «Інноваційний розвиток суб'єктів господарювання: проблеми і шляхи їх вирішення» (номер державної реєстрації 0109U005227, 2009-2012 рр.); Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України «Механізм фінансово-економічного управління розвитком на макро- і мікрорівні» (реєстраційний номер 0114U003938, 2014-2016 рр.). У межах виконання тем автором обґрунтовано концептуальні положення формування державного механізму регулювання сфери електропостачання та запропоновано методичний підхід до аналітичного забезпечення процедури встановлення багастоставочного тарифу на роздрібному ринку електроенергії.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є поглиблення теоретичних положень, обґрунтування науково-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи регулювання природних монополій у сфері електропостачання в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки та вирішення таких завдань:

поглибити теоретичні підходи до розуміння сутності природних монополій та їх ролі у інфраструктурному забезпеченні національної економіки;

узагальнити теоретичні та нормативно-правові засади регулювання природних монополій у сфері електропостачання;

визначити складові концептуалізації імперативів державного регулювання природних монополій у сфері електропостачання;

визначити стан і тенденції розвитку природних монополій у сфері електропостачання;

проаналізувати діючий механізм ціноутворення (тарифікації) на ринку електроенергії;

оцінити ступінь монополізації галузі та її сегментів;

розвинути підсистему організаційно-економічного забезпечення механізму регулювання природних монополій у сфері електропостачання;

обґрунтувати методичний підхід до аналітичного забезпечення процедури встановлення багастоставочного тарифу на роздрібному ринку електроенергії.

Об'єктом дослідження є процеси регулювання природних монополій у сфері електропостачання в національній економіці.

Предметом дослідження виступає сукупність теоретико-методичних основ та науково-практичних засад регулювання природних монополій у сфері електропостачання в Україні.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії в сфері державної політики регулювання природних монополій. У процесі дослідження

використано комплекс загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціальних методів дослідження: *монографічний та абстрактно-логічний метод, аналіз та синтез* (у процесі поглиблення теоретичних підходів до розуміння сутності природних монополій та їх ролі у інфраструктурному забезпеченні національної економіки); *системний підхід, структурна декомпозиція* (для узагальнення теоретичних та нормативно-правових засад регулювання природних монополій у сфері електропостачання); *аналіз, синтез та дедукція* (для формування концептуальних положень механізму регулювання природних монополій у сфері електропостачання); *групування, статистичний і порівняльний аналіз* (у процесі визначення стану та тенденції динаміки розвитку сфери електропостачання та аналізу діючого механізму ціноутворення (тарифікації) на ринку електроенергії), *системно-компаративний аналіз* (для оцінки ступеню монополізації галузі та її сегментів); *структурно-функціональний метод* (при формуванні підсистеми організаційно-економічного забезпечення механізму регулювання природних монополій у сфері електропостачання), *економіко-математичне моделювання* (для обґрунтування методичного підходу до аналітичного забезпечення процедури встановлення багатоставочного тарифу на роздрібному ринку електроенергії).

Інформаційною базою виконання роботи виступили результати напрацювань вітчизняних та закордонних вчених, матеріали Державної служби статистики України, звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), аналітичні матеріали вітчизняних та міжнародних дослідницьких організацій, нормативно-правові акти України з питань регулювання природних монополій, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних засад, розвитку методичних підходів і організаційних положень щодо вдосконалення системи регулювання природних монополій у сфері електропостачання в Україні. Основні положення, які відображають наукову новизну дослідження, полягають у такому:

удосконалено:

науковий підхід до концептуалізації імперативів державного регулювання сфери електропостачання шляхом визначення на теоретико-методологічному рівні цільових настанов, спрямованих на використання ефекту масштабу мережевих ринкових структур задля забезпечення ефективності функціонування суб'єктів пропозиції та максимізації суспільного добробуту;

методичні положення щодо кількісного оцінювання рівня монопольної влади постачальників електроенергії за регульованими тарифами на підґрунті модифікації індексу Лернера шляхом урахування нормальної норми прибутку; це дозволяє ідентифікувати ступінь використання суб'єктами роздрібного ринку власного монопольного становища та визначити дисбаланси системи державного тарифного регулювання ринку електроенергії;

методичний підхід до аналітичного забезпечення процедури встановлення багатоставочного тарифу на роздрібному ринку електроенергії, що базується на принципі ціноутворення Рамсея та дозволяє, на відміну від загальноприйнятих

підходів, максимізувати суспільний добробут при збереженні нормального прибутку постачальників електроенергії за регульованими тарифами;

дістали подальшого розвитку:

теоретичні підходи до розуміння сутності природних монополій у сфері електропостачання через системну декомпозицію їх параметрів, що забезпечує комплексність дослідження їх ролі у інфраструктурі національної економіки;

узагальнення теоретичних та нормативно-правових засад регулювання природних монополій у сфері електропостачання на підґрунті ідентифікації діалектичного зв'язку зовнішніх функцій регулювання та внутрішніх функцій управління, що надає можливість підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень в процесі формування державної регуляторної політики;

система оцінки стану і тенденцій розвитку природних монополій у сфері електропостачання на підґрунті визначення відмінних особливостей функціонування сегментів генерації, транспортування та збуту сфери електропостачання, що дозволяє підвищити обґрунтованість стратегічних орієнтирів розвитку галузі;

прийоми аналізу механізму ціноутворення (тарифікації) на ринку електроенергії на підґрунті ідентифікації зв'язку між рівнем концентрації в галузі, структурою генерації та динамікою тарифів, що сприятиме підвищенню якості прогнозування ефективності застосування інструментарію державного регулювання;

підсистема організаційно-економічного забезпечення механізму регулювання природних монополій у сфері електропостачання шляхом формування секторних ланцюжків регулювання «цілі – інструменти (важелі) – результати», що забезпечує підвищення ефективності реалізації державної регуляторної політики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні та науково-методичні положення, викладені в дисертації, доведено до рівня практичних рекомендацій і впроваджено у роботу Комітету з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки Верховної Ради України – при перегляді нормативно-правових актів з питань регулювання ринку електричної енергії в Україні (довідка від 25.01.2016 р. б/н); ПАТ «Донбасенерго» – при удосконаленні процедури встановлення багатоставочного тарифу з динамічною соціальною нормою на електричну та теплову енергію, вироблену енергогенеруючими підприємствами компанії (довідка від 21.01.2016 р. № 124-12/2); ТОВ «Союз-Енерго» – для обґрунтування стратегії конкурентної поведінки (довідка від 18.01.2016 р. № 54). Окремі теоретичні і методичні положення дисертаційної роботи використані в навчальному процесі Донбаської державної машинобудівної академії МОН України при викладанні дисциплін «Економічна діагностика», «Державне регулювання економіки», «Мікроекономіка», «Макроекономіка» (довідка від 14.01.2016 р. № 085-06/4).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій наведено авторські положення, висновки і рекомендації щодо вдосконалення системи регулювання природних монополій у сфері електропостачання в Україні. З наукових праць, опублікованих у

співавторстві, в дисертації наведено лише результати, отримані особисто автором, а їх зміст конкретизовано в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися та були схвалені на науково-практичних конференціях різного рівня: «Dezvoltarea sistemelor sociale și economice într-un mediu competitiv la nivel global» (Кишинев, 2016 р.), «Соціальна відповідальність: підприємство – регіон – країна» (Краматорськ, 2015 р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (Кременчук, 2015 р.), «Соціально-економічні проблеми адаптації реального сектора в сучасних умовах» (Макіївка-Ялта, 2013 р.), «Інноваційні напрямки розвитку маркетингу: теорія і практика» (Луганськ, 2013 р.), «Сучасний розвиток бізнесу в умовах всесвітньої інтеграції» (Донецьк-Шарм-ель-Шейх, 2012 р.), «Маркетинг на міжнародних ринках товарів і послуг: глобальні аспекти» (Донецьк, 2012 р.), «Україна-Чорногорія: економічна трансформація та перспективи міжнародної співпраці» (Будва, 2012 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 15 наукових працях, а саме: шість публікацій у наукових фахових виданнях (зокрема одне – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз), одна публікація – у інших виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, вісім публікацій у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 5,54 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належать 4,91 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (165 найменувань на 25 сторінках) і трьох додатків (на шести сторінках). Дисертація містить 25 таблиць (на одинадцяти сторінках) та 21 рисунок (на 20 сторінках). Повний обсяг роботи становить 196 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади регулювання природних монополій**» поглиблено теоретичні підходи до розуміння сутності природних монополій та їх ролі у інфраструктурному забезпеченні національної економіки, узагальнено теоретичні та нормативно-правові засади регулювання природних монополій у сфері електропостачання, визначено складові концептуалізації імперативів державного регулювання природних монополій у сфері енергопостачання.

Результати дослідження теоретичних поглядів на зміст дефініції «природні монополії» свідчать, що сучасна наукова думка під цим поняттям розуміє, передусім, мережеву структуру, що складається з транспортної підсистеми, інфраструктурного ринку та сукупності інституційних відносин (контрактів) між державою, виробниками та споживачами.

Електроенергія є соціально значущім товаром в системі життєзабезпечення населення та специфічним елементом відтворювального циклу національної економіки, що забезпечує безперервність процесу суспільного виробництва, обігу та розподілу національного продукту. Соціальна значущість обумовлена необхідністю врахування вартості електроенергії у структурі витрат товарів та послуг, а також

відсутністю близьких товарів-субститутів. Неможливість диференціації продукції електроенергетики та її безальтернативність обумовлює її обмежену конкурентність та низький рівень цінової еластичності попиту. Таким чином, справедливим буде висновок щодо спорідненості електроенергії з суспільними благами. Разом з тим, можливість виключення електроенергії з споживання є властивістю, яка притаманна виключно приватним благам. Результати синтезу наведених тез обумовлюють розуміння електроенергії як соціально значущого квазісуспільного (умовно суспільного) блага пов'язаного з формування позитивних екстерналій.

В роботі обґрунтовано, що природна монополія у сфері енергопостачання має розглядатися як мережева ринкова структура, пов'язана з виробництвом та розподілом з високими постійними та низькими граничними витратами соціально значущого квазісуспільного блага.

На відміну від нормативного визначення терміну «природна монополія», який, у відповідності до Закону України «Про природні монополії» ідентифікується як стан ринку, стрижнем запропонованого визначення є специфічна характеристика товару природного монополіста, що обумовлює не тільки усю сукупність змінних параметрів ринку, але й його роль у процесах відтворення національної економіки.

Узагальнення параметрів функціонування природної монополії у сфері електропостачання дозволяє визначити її специфічне положення в системі ринкових структур (табл. 1).

Цільовою настановою природної монополії, як ринкової структури, є не тільки максимізація прибутку, а й постачання суспільно необхідного ресурсу. Дуальність сформованої проблеми обумовлює необхідність регулюючих дій з боку держави спрямованих на досягнення певного балансу між інтересами монополії та суспільства в цілому. Теоретичні основи розуміння сутності, закономірностей формування і розвитку системи державного регулювання природних монополій, закладені ідеями У. Прімо, Д. Коммонса, Г. Демсеца, розвинуті і конкретизовані у руслі сучасних концепцій економічної теорії та державного управління, дозволяють виокремити дві базові форми регулювання: пряму форму, що ґрунтується на повному контролі над галуззю через інститут державної власності та трансформацію зовнішньої функції регулювання у внутрішню функцію управління та непрямую форму – регулювання галузевого ціноутворення або створення конкурентної системи доступу на ринок. Досягнення мети державного регулювання природних монополій забезпечується шляхом скорочення втрат суспільного добробуту від монопольної влади та одночасною підтримкою певного рівня виробничої ефективності. Безпосередній вибір форм та реалізація відповідних методів регулювання природних монополій залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни, структури прав власності у галузі та стратегічних та тактичних завдань державної економічної політики.

У зв'язку з нагальною потребою подолання кризових явищ в національній економіці України, необхідністю створення умов для переходу до сталої моделі економічного розвитку в роботі було удосконалено науковий підхід до визначення складових концептуалізації імперативів державного регулювання природних монополій у сфері енергопостачання (рис. 1).

**Місце природної монополії в сфері електропостачання
в системі ринкових структур**

Параметр	Ринкові структури				
	Досконала конкуренція	Чиста монополія	Природна монополія у сфері електропостачання		
			Сегмент		
			Генерація	Транспортування, диспетчеризація	Збут
Кількість фірм	Безліч	Одна	Багато	Одна	Декілька
Контроль над ціною	Відсутній	Повний	Обмежений		
Бар'єри входу в галузь	Відсутні	Доступ на ринок блоковано	Доступ на ринок обмежено за рахунок: високих постійних витрат входу; високих поглинених витрат виходу; мережевого характеру транспортування;		
Тип ринкового блага	Однорідне стандартизоване приватне	Унікальне приватне або суспільне	Однорідне стандартизоване приватне		Однорідне стандартизоване Квасісуспільне
Наявність благ субститутів	Абсолютна субституція	Відносна субституція	Відсутність субституції		
Цінова еластичність попиту	Дуже висока ($E \rightarrow \infty$)	Змінюється залежно від співвідношення цін та обсягів попиту	Дуже низька ($E \rightarrow 0$), відрізняється для різних груп споживачів		
Екстерналії	Негативні	Негативні для приватних благ, позитивні для суспільних благ	Негативні		Позитивні
Цінова конкуренція	Наявна	Відсутня	Наявна	Відсутня	
Ефект масштабу	Економія від масштабу вичерпується	Повільно зростаючий додатний ефект масштабу або незмінна віддача від масштабу за умов субаддитивності функції витрат			
Ефективність економічної поведінки	Максимізація ефекту шляхом мінімізації витрат	Перевищення фактичних витрат над мінімально можливими для заданого обсягу благ («X-неефективність»)			

Результатами реалізації вдосконаленого наукового підходу має стати: створення стабільного інституційного підґрунтя регулювання ринку електроенергії та підвищення на цій основі інвестиційної привабливості галузі; забезпечення високого рівня надійності системи енергопостачання; підвищення енергоефективності та екологічності генеруючих потужностей; розвиток конкуренції на оптовому та роздрібному ринках електричної енергії.

Вихідними положеннями концептуалізації імперативів регулювання природних монополій у сфері електропостачання є: по-перше, технологічний процес електропостачання передбачає формування базових витрат на етапах генерації, транспортування та диспетчеризації, а доходів – тільки на рівні збутової діяльності; по-друге, транспортна підсистема та диспетчеризація за своїм змістом є неконкурентними сегментами і підлягають максимальному державному контролю (управлінню), а відносно конкурентні сегменти (генерація та збут) – державному регулюванню. Деталізація імперативів на методично-інструментальному рівні передбачає визначення способу їх реалізації та базується на відповідному інституційному забезпеченні.

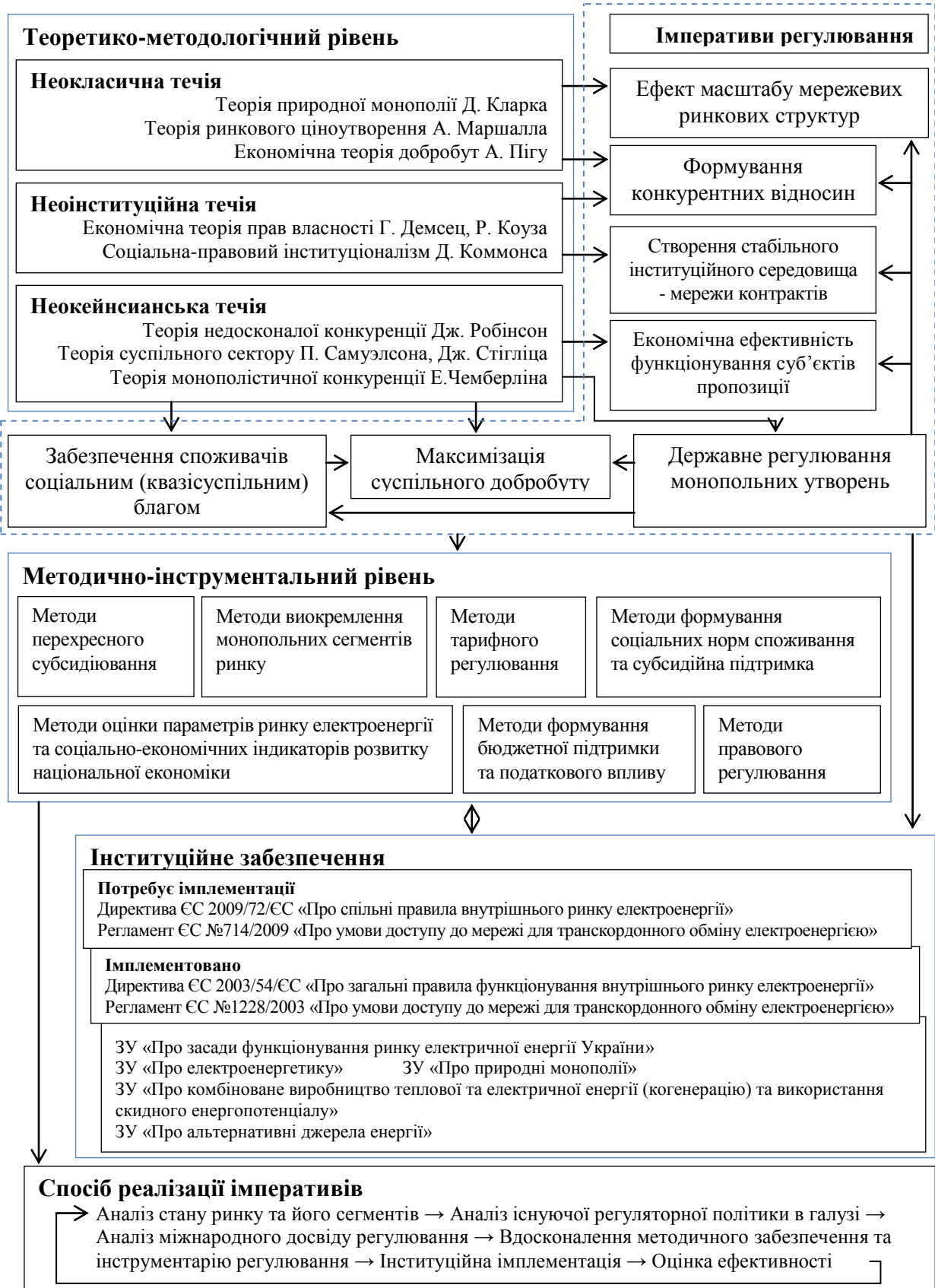

Рис. 1. Концептуалізація імперативів державного регулювання природних монополій у сфері енергопостачання

Реалізація імперативів державного регулювання природних монополій в сфері електроенергетики спрямована на формування конкурентних відносин та повинна забезпечувати підвищення економічної й соціальної ефективності нової конкурентної структури галузі порівняно з монопольною ефективністю, пов'язаною з дією ефекту масштабу.

У другому розділі «**Аналіз тенденцій розвитку монопольного ринку у сфері електропостачання**» визначено стан і закономірності розвитку природних монополій у сфері електропостачання, оцінено ступінь монополізації галузі у сфері генерації та збуту, проаналізовано механізм ціноутворення (тарифікації) на ринку електроенергії.

Результати діагностики показників функціонування вітчизняного ринку електропостачання дозволяють визначити базові тренди розвитку та обґрунтувати напрямки удосконалення державного регулювання природних монополій з метою підвищення ефективності інфраструктурного забезпечення національної економіки. На кінець 2015 р. генерація електричної енергії в Україні забезпечувалася 263 суб'єктами господарювання, найбільш потужними з яких були ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», ПАТ «Донбасенерго», ПАТ «Центренерго», ПАТ «ДТЕК Західенерго», ПАТ «ДТЕК Східенерго», ДП «НАЕК «Енергоатом», ПАТ «Укргідроенерго». Обсяг відпуску електроенергії на оптовий ринок електричної енергії (ОРЕ) протягом 2012-2015 рр. скоротився від 180513 млн кВт·год до 180513 млн кВт·год, що було обумовлено загальним порушенням економічної кон'юнктури та економічним спадом викликаним збройним конфліктом на сході країни (табл. 2). Виявлено, що протягом аналізованого періоду сталим зростаючим трендом характеризувалося виробництво електроенергії з відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Разом з тим, частка такої генерації не перевищує 1,22 % від загального відпуску в ОРЕ. Одночасно у 2014-2015 рр. спостерігається скорочення виробництва електроенергії на теплоелектроцентралях (ТЕЦ) через кризовий стан на вугільному ринку України. Традиційною для вітчизняної економіки залишається найбільша частка атомних електростанцій ДП «НАЕК «Енергоатом» у генерації електроенергії – 57,31 % на кінець 2015 року.

За рахунок модернізації сектору транспортування фактичні технологічні втрати електроенергії на передачу електричними мережами скоротилися від 12,54 % у 2010 р. до 11,06 % у 2015 р. Разом з тим індекс середньої тривалості довгих перерв в електропостачанні в системі (*SAIDI*) зріс до 617 хвилин, що є наслідком підвищення якості перевірок здійснених Національною комісією з державного регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП).

Незначне скорочення розрахункового обсягу недовідпущеної електроенергії обумовлено (*ENS*) обумовлено падінням загального обсягу генерації електричної енергії. Враховуючи, що на ОРЕ діє єдиний оптовий покупець електроенергії ДП «Енергоринок», можна впевнено стверджувати про наявність ознак абсолютної моносонії та монополії. Разом з тим, можливості використання ДП «Енергоринок» свого монопольного становища суттєво обмежено державою. З боку генерації електроенергії ознаки монопольного становища мали такі продавці: ДП «НАЕК «Енергоатом», ПАТ «Укргідроенерго» та суб'єкти господарювання у складі групи ДТЕК.

Основні показники функціонування ринку електроенергії України

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Показники відпуску (генерації) електроенергії</i>						
Відпуск в ОРЕ, млн кВт·год	170995,00	176592,00	180513,00	176331,00	165975,00	146359,00
<i>Структура відпуску в ОРЕ, %</i>						
ДП «НАЕК «Енергоатом»	48,01	48,17	47,08	44,38	50,19	57,31
Генеруючі компанії ТЕС	38,01	37,95	39,73	40,34	37,41	30,86
ПАТ «Укргідроенерго»	5,90	5,80	5,74	7,77	5,21	4,37
Теплоелектроцентралі	7,89	7,87	7,01	6,64	5,96	6,24
Виробники з ВДЕ	0,19	0,21	0,45	0,87	1,22	1,22
<i>Показники втрат при транспортуванні та надійності електромереж</i>						
Технологічні втрати, %	12,54	11,94	11,82	11,41	11,17	11,06
SAIDI, хв	573	516	512	527	534	617
ENS, млн кВт·год	72,49	63,33	63,80	73,09	78,26	75,57
<i>Показники збуту та споживання електроенергії</i>						
Обсяг купівлі ПРТ та ПНТ на ОРЕ, млн кВт·год	166331,40	171851,40	175609,70	171253,10	160441,80	138990,10
Вартість купівлі ПРТ та ПНТ на ОРЕ, млн грн	67656,50	87064,60	101297,70	105318,30	111351,90	132854,40
<i>Структура купівлі ПРТ та ПНТ, %</i>						
ПРТ	87,63	85,22	83,16	81,51	78,41	86,11
ПНТ (споживачі України)	9,84	11,02	11,28	12,73	14,69	7,71
ПНТ (експорт)	2,54	3,76	5,55	5,76	6,91	6,22
<i>Вартісна структура купівлі ПРТ та ПНТ, %</i>						
ПРТ	84,43	81,54	79,20	77,81	74,01	81,26
ПНТ (споживачі України)	12,79	14,12	15,02	16,46	18,12	10,14
ПНТ (експорт)	6,23	7,41	9,63	9,37	7,87	8,61
<i>Споживання електричної енергії</i>						
Споживання (нетто), млн кВт·год	135079,00	136067,00	135765,00	140508,00	133197,00	115361,80
<i>Структура споживання електричної енергії (нетто), %</i>						
Промисловість	48,43	48,12	46,97	46,87	43,23	44,40
Сільгоспспоживачі	2,14	2,31	2,45	2,44	2,43	2,48
Транспорт	6,87	6,94	5,98	4,55	4,00	4,16
Інші непромислові споживачі	6,13	6,02	6,40	9,17	11,80	9,66
ЖКХ	11,28	11,43	11,61	9,95	9,46	9,63
Населення	25,15	25,18	26,58	27,02	29,09	29,66
<i>Фактичне виконання інвестиційних програм, млн грн</i>						
Магістральні мережі	1194,00	1919,00	1992,00	2275,00	2153,00	3893,00
Розподільні мережі	2495,00	3601,00	5087,00	4011,00	2541,00	2453,00
ДП «НАЕК «Енергоатом»	1784,4	1840,34	1959,40	2118,60	1941,80	2301,40
ПАТ «Укргідроенерго»	451,50	516,00	1006,70	1524,80	1015,00	1365,10
ТЕЦ	227,00	585,00	1134,00	1466,00	756,00	340,70
Обленерго	2495,00	3601,00	5087,00	4011,00	2541,00	2190,00

Корельованим з відпуском в ОРЕ є показник обсягу купівлі електроенергії постачальниками електроенергії за регульованими тарифами (ПРТ) та нерегульованими тарифами (ПНТ). Протягом 2013-2015 рр. аналізований показник скоротився до 128990 млн кВт·год. Разом з тим, підвищення тарифів обумовило зростання вартісної оцінки до 132854,4 млн грн.

Інфраструктура роздрібного ринку електроенергії в Україні має географічну обумовленість і передбачає закріплення за кожним обласним ПРТ (обленерго) певної території для збуту. Частка ПРТ на роздрібному ринку складає 86,11 % у натуральному вимірюванні та 81,26 % у вартісному. ПНТ працюють виключно з непобутовими споживачами (в межах України) та здійснюють експорт електроенергії. Слід зазначити, що в структурі купівлі частка ПНТ протягом 2015 р. суттєво скоротилася – 10,14 % порівняно з 18,12 % у 2014 р. Це обумовлено більш високим зростанням цін закупівлі для ПНТ на оптовому ринку ніж для ПРТ. Структура нетто-споживання електричної енергії протягом 2010-2015 рр. майже не змінилася: переважна частка електроенергії споживається промисловістю – 44,4 % та населенням – 29,66 % відповідно.

У результаті аналізу фактичного виконання інвестиційних програм у сфері електроенергетики встановлено наявність стабільної тенденції до зростання обсягу інвестицій в розвиток магістральних мереж, генеруючих потужностей ПАТ «Укргідроенерго» та ДП «НАЕК «Енергоатом». Обсяги інвестицій в мережі ТЕЦ та обленерго характеризуються значним падінням протягом 2014-2015 рр., що є свідомством небажанням їх власників вкладати кошти в умовах політичної та фінансово-економічної кризи в країні.

Відповідно до правил ОРЕ оптова ціна на електроенергію базується на середньозваженій величині вартості (тарифу) закупівлі енергії від усіх учасників сегменту генерації. У результаті аналізу встановлено, що підвищення середньої оптової ціни зумовлено зростанням тарифів (рис. 2): для АЕС (ДП «НАЕК «Енергоатом») від 15,83 коп / кВт·год до 39,5 коп / кВт·год у 2015 році; для ГЕС (ПАТ «Укргідроенерго») від 11,36 коп / кВт·год до 71,1 коп / кВт·год; для ТЕС від 74,13 коп / кВт·год до 168,3 коп / кВт·год; для виробників з ВДЕ («зелений тариф») від 93,84 коп / кВт·год до 434,1 коп / кВт·год.

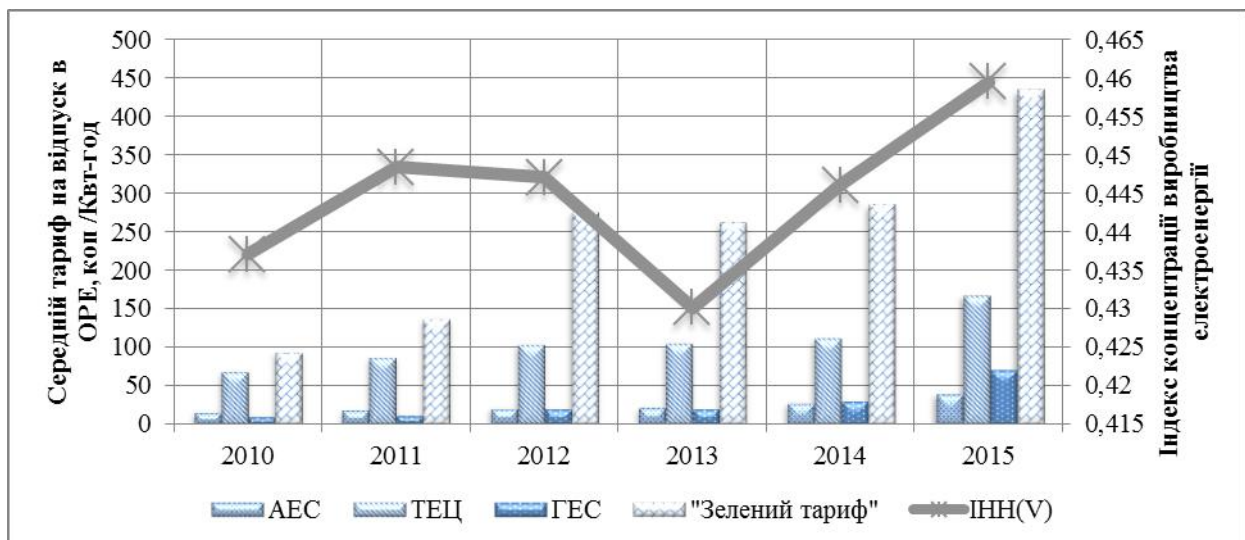

Рис. 2. Динаміка середніх тарифів на відпуск електроенергії в ОРЕ та індексу концентрації виробництва

Враховуючи, що у структурі відпуску в ОРЕ (табл. 2) частка ТЕС складала у 2015 р. 30,86 %, саме ця група виробників електроенергії є ціноутворюючою на оптовому ринку. Одним з визначальних драйверів цього процесу в 2014-2015 рр.

виступала паливна складова собівартості, яка зросла з 49,01 коп/ кВт·год до 77,79 коп/ кВт·год. Ця ж складова обумовила і підвищення тарифів для АЕС (зростання витрат на ядерне паливо від 6769 млн грн у 2014 р. до 12183 млн грн у 2015 р. Для оцінки рівня концентрації у сфері електропостачання у вітчизняній практиці прийнято використовувати показник сумарної частки трьох найбільших виробників – *CR3*).

Перевищення цим показником нормативу 70 % свідчить про недостатній рівень конкуренції в галузі. Протягом останніх років *CR3* коливався на рівні 72-74 %. Разом з тим, рівень галузевої концентрації повинен враховувати не тільки обсяги виробництва, але їх вартісну оцінку. Для врахування такої вимоги в роботі обґрунтовано доцільність використання індексу Герфіндаля-Гіршмана (*ІНН(V)*) розрахованого за вартісною структурою відпуску в ОПЕ. Результати розрахунку індексу *ІНН(V)* (рис. 2) вказують на стабільне зростання його рівня протягом 2013-2015 рр., що свідчить про наявність щільного прямого зв'язку між рівнем концентрації в галузі, структурою генерації та динамікою тарифів.

Результати аналізу функціонування роздрібного ринку електроенергії в Україні вказують на наявність локальної монопольної влади у суб'єктів сегменту збуту – постачальників за регульованими тарифами. Для кількісної оцінки ступеню монопольної влади ПРТ в роботі удосконалено методичний підхід до кількісного оцінювання їх монопольної влади. Запропоновано модифікувати індекс Лернера шляхом урахування нормальної норми прибутку ПРТ:

$$IL_i = \frac{\frac{\sum_{j=1}^m P_{ij} Q_{ij}}{\sum_{j=1}^m Q_j} - \left(AV_i + \frac{(R'_i d_i + R''_i (1 - d_i) + Na_i) K_i}{\sum_{j=1}^m Q_j} \right)}{\frac{\sum_{j=1}^m P_j Q_j}{\sum_{j=1}^m Q_j}}, \quad (1)$$

де IL_i – модифікований індекс Лернера i -го ПРТ; P_{ij} – фактичний рівень тарифу для j -ої групи споживачів i -го ПРТ грн/кВт·год; AV_i – середні змінні операційні витрати i -го ПРТ грн/кВт·год; Q_{ij} – обсяг реалізованої електроенергії для j -ої групи споживачів i -го ПРТ, кВт·год; Na_i – середня розрахункова норма амортизації i -го ПРТ; K_i – вартість капітальних активів i -го ПРТ.

Для сегменту збуту ринку електроенергії сформованого з n постачальників за регульованими тарифами галузевий індекс монопольної влади IL_Σ пропонується розраховувати на підґрунті індивідуальних значень IL_i :

$$IL_\Sigma = \frac{\sum_{i=1}^n \left(\frac{\sum_{j=1}^m P_{ij} Q_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m P_{ij} Q_{ij}} \right)^2}{n} \sum_{i=1}^n IL_i. \quad (2)$$

Пропонується нормувати тільки нижню межу запропонованого індексу: нульове значення індексу IL свідчить про відсутність монопольної влади, а отже

про отримання ПРТ тільки нормального прибутку. Чим вище значення індексу, тим вище обсяг економічного прибутку і ступінь використання монопольного становища. Розрахунки для даних 2015 р. показали, що найвищі значення модифікованого індексу Лернера (0,14-0,16) отримали ПРТ «Житомиробленерго», «Київобленерго», «Кіровоградобленерго», «Рівнеобленерго» і «Херсонобленерго». А найменше значення – 0,01 ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго». У порівнянні з середнім галузевим індексом (0,08), отримані результати свідчать, по-перше, про істотні коливання ступеню використання ПРТ свого монопольного становища. По-друге, про недосконалість системи державного тарифного регулювання роздрібного ринку електроенергії та необхідність удосконалення відповідних регуляторних механізмів.

У третьому розділі **«Напрями удосконалення механізму державного регулювання роздрібних ринків електроенергії»** розвинуто підсистему організаційно-економічного забезпечення механізму регулювання природних монополій у сфері електропостачання та обґрунтовано методичний підхід до аналітичного забезпечення процедури встановлення багастоставочного тарифу на роздрібному ринку електроенергії.

Розвиток механізму регулювання природних монополій у сфері електропостачання передбачає реалізацію відповідних концептуалізованих імперативів органами державної влади та суб'єктами господарювання щодо впровадження заходів з підвищення ефективності функціонування усіх сегментів ринку електропостачання та скорочення втрат суспільного добробуту. Визначено, що запропоновані імперативи (рис. 1) можуть стати базисом для формування програмних документів у сфері антимонопольного регулювання та забезпечення збалансованого розвитку сфери електропостачання. Запропоновано підсистему організаційно-економічного забезпечення регулювання природних монополій у сфері електропостачання формувати на підґрунті секторних ланцюжків регулювання «цілі – заходи – результати» (табл. 3).

Визначено, що основним результатом реалізації запропонованих заходів в межах організаційно-економічного забезпечення регулювання природних монополій в сфері електропостачання є запобігання реалізації схем необґрунтованого ціноутворення задля монопольного збагачення в будь-якому секторі ринку.

Для забезпечення ефективності регулятивних дій держави в секторі збуту електроенергії сформовано методичний підхід до аналітичного забезпечення процедури встановлення багастоставочного тарифу. На кожному сегменті роздрібного ринку передбачається встановлення мінімального соціального тарифу та соціальної норми споживання. Підвищення тарифів додаткового споживання повинно мати зворотньо-пропорційну залежність від показника цінової еластичності участі споживача на роздрібному ринку.

Враховуючи квазісуспільний характер продукції галузі базовим критерієм встановлення тарифів (P_s) є максимізація функції суспільного добробуту (W). Для ПРТ, як багатопродуктової природної монополії, доведена доцільність використання принципу ціноутворення Рамсея та формування моделі:

$$\left. \begin{aligned} \pi_i &= \sum_{s=1}^k (Q_{s(soc)} P_{s(soc)} + Q_s (P_s) P_s) - \left(MC_i \sum_{s=1}^k Q_s + FC_i \right) = (R_i' d_i + R_i'' (1 - d_i) + Na_i) K_i, \\ W &= \sum_{s=1}^k \left(\int_0^{Q_{soc}} P_{s(soc)}(q_s) dq_s + \int_{Q_{soc}}^Q P_s(q_s) dq_s \right) - \left(MC_i \sum_{s=1}^k Q_s + FC_i \right) \rightarrow \max_{P_s} \end{aligned} \right\} \quad (3)$$

де π_i – нормальний прибуток i -го ПРТ на роздрібному ринку, MC_i , FC_i – граничні та постійні витрати i -го ПРТ, $P_{s(soc)}$, $Q_{s(soc)}$ – соціальний тариф та соціальна норма споживання на s сегменті ринку; P_s , Q_s – ринкові тарифи та відповідні обсяги споживання електроенергії на s сегменті ринку.

Таблиця 3

Секторні ланцюжки регулювання природних монополій у сфері електропостачання

Сектор	Цілі (імперативи)	Заходи (суб'єкти регулювання)
Генерація та відпуск електроенергії в ОРЕ	Забезпечення економічної ефективності функціонування суб'єктів пропозиції ОРЕ	Встановлення обмежень граничної ціни, забезпечення цінової конкуренції між імпортерами та виробниками електроенергії, скасування додаткових платежів виробникам за ціновими заявкам, скорочення обсягів перехресного субсидіювання виробників (НКРЕКП, АМКУ); Створення умов для ресурсного наповнення ринку палива (Міністерство енергетики та вугільної промисловості); Формування законопроектів спрямованих на врегулювання погашення заборгованості на ОРЕ (КМУ, Верховна Рада України)
Транспортування, диспетчеризація	Збереження ефекту масштабу мережевих ринкових структур, підвищення надійності інфраструктурного забезпечення	Збільшення пропускної спроможності мереж транспортування, інтеграція мереж в ENTSO-E (НКРЕКП); Проведення аукціонів на доступ до пропускної спроможності мереж (ДП «НЕК «Укренерго»); Розмежування ринку транспортування від послуг диспетчеризації (НКРЕКП, ДП «НЕК «Укренерго»)
Збут на роздрібному ринку	Скорочення втрат суспільного добробуту, забезпечення нормальної прибутковості ПРТ	Скорочення обсягів перехресного субсидіювання споживачів, встановлення обґрунтованих тарифів, перехід до стимулюючого регулювання (НКРЕКП); Узгодження тарифної політики ПРТ з фінансовими можливостями системи державних соціальних гарантій (КМУ, Міністерство соціальної політики, НКРЕКП)

Формування тарифів за принципом Рамсея дозволяє ПРТ компенсувати свої витрати на сегментах з низкою еластичністю додаткового споживання електроенергії. Передбачена можливість динамічної зміни соціальної норми споживання в залежності від рівня оптових цін на електроенергію на ОРЕ та рівня доходів населення. Сформований методичний підхід дозволяє забезпечити, перш за все, захист малозабезпечених прошарків населення від зростання цін на електроенергію в умовах скорочення перехресного субсидіювання в сфері електропостачання. Разом з тим для суб'єктів пропозиції на роздрібному ринку електроенергії зберігається можливість отримання нормального прибутку.

За результатами прогнозних розрахунків (на підґрунті фактичних параметрів ринку електроенергії на кінець 2015 р.) використання запропонованого методичного підходу забезпечить підвищення обсягів реалізації електроенергії на 4,7 % з одночасним підвищенням середньозважених тарифів на 24,5 %. Збереження рівня нормального прибутку ПРТ досягається за рахунок диференційованого збільшення цін на споживачів за I класом напруги на 20,2 %, а для споживачів II класу напруги на 26,8 %. У випадку повного скасування перехресного субсидіювання спрогнозовано суттєве підвищення тарифів для населення (89,2 %), що обумовлює потребу у додаткових регулюючих діях держави у сфері формування доходів населення та соціального захисту.

ВИСНОВКИ

Основним науковим результатом дисертації є вирішення актуального наукового-практичного завдання щодо поглиблення теоретичних засад, удосконалення методичних підходів і організаційних положень з вдосконалення системи регулювання природних монополій у сфері електропостачання в Україні. Це дозволило сформулювати такі висновки концептуально-теоретичного та науково-практичного характеру.

1. Комплексність дослідження ролі природних монополій у сфері електропостачання в інфраструктурному забезпеченні національної економіки досягається шляхом системної декомпозиції параметрів окремих сегментів ринку. В цьому контексті доведено, що природна монополія у сфері енергопостачання має розглядатися як мережева ринкова структура пов'язана з виробництвом та розподілом з високими постійними та низькими граничними витратами соціально значущого квазісупільного блага (електроенергії).

2. Визначено, що підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень в процесі формування державної регуляторної політики забезпечується шляхом ідентифікації діалектичного зв'язку зовнішніх функцій регулювання та внутрішніх функцій управління, що обумовлює подальший розвиток і узагальнення теоретичних та нормативно-правових засад регулювання природних монополій у сфері електропостачання.

3. Встановлено, що забезпечення ефективності функціонування суб'єктів пропозиції на ринку електроенергії та максимізація суспільного добробуту можливе шляхом концептуалізації імперативів, спрямованих на використання ефекту масштабу мережевих ринкових структур, та формування на цьому підґрунті теоретико-методологічного, методично-інструментального та інституційного забезпечення державного регулювання природних монополій.

4. Доведено, що підвищення обґрунтованості стратегічних орієнтирів розвитку сфері електропостачання може бути досягнуто на основі визначення відмінних особливостей функціонування сегментів генерації, транспортування та збуту ринку електроенергії шляхом подальшого розвитку прийомів компаративної оцінки стану і тенденцій розвитку природних монополій.

5. З'ясовано, що підвищення якості прогнозування ефективності застосування інструментарію державного регулювання стає можливим на

підґрунті ідентифікації зв'язку між рівнем концентрації в галузі, структурою генерації та динамікою тарифів через подальший розвиток прийомів аналізу дії механізму ціноутворення (тарифікації) на ринку електроенергії.

6. Запропоновано, ідентифікувати ступінь використання суб'єктами роздрібного ринку свого монопольного становища та визначити дисбаланси системи державного тарифного регулювання ринку електроенергії шляхом використання удосконалених методичних положень щодо кількісного оцінювання рівня монопольної влади постачальників електроенергії за регульованими тарифами. Підґрунтя підходу становить модифікація індексу Лернера шляхом урахування нормальної норми прибутку суб'єкту господарювання

7. Встановлено, що підвищення ефективності реалізації державної регуляторної політики можливе через формування секторних ланцюжків регулювання «цілі – заходи – результати» в межах розвинутої підсистеми організаційно-економічного забезпечення механізму регулювання природних монополій у сфері електропостачання.

8. Доведено, що максимізація суспільного добробуту при збереженні нормального прибутку постачальників електроенергії за регульованими тарифами забезпечується за рахунок використання сформованого методичного підходу до аналітичного забезпечення процедури встановлення багастоставочного тарифу. Відмінністю підходу є використання принципу Рамсея до встановлення тарифів та врахування динамічної соціальної норми споживання.

9. В цілому проведене дослідження дало змогу поглибити теоретичні уявлення про сутність природних монополій у сфері електропостачання та розвинути методичні засади регулювання їх діяльності у сегментах генерації, транспортування та збуту. Отримані теоретичні і прикладні результати дисертаційної роботи сприятимуть підвищенню економічної й соціальної ефективності інфраструктурного забезпечення національної економіки України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Публікації у наукових фахових виданнях, та виданнях,
що включені до наукометричних баз даних*

1. Рекова Н. Ю. Досвід регулювання конкуренції на ринках електричної енергії Європейського Союзу та перспективи впровадження в Україні / Н. Ю. Рекова, Ю. О. Біленька // Інституціональний вектор економічного розвитку / Institutional vector of economic development : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ». - Мелітополь : МІДМУ «КПУ», 2015. – Вип. 8 (2). – С. 24-35 (0,62 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: визначено основні напрями реалізації заходів конкурентної політики ЄС у сфері електроенергетики та показано результати їх застосування (0,4 ум.-друк. арк.).*

2. Рекова Н. Ю. Природні монополії в сфері електропостачання: генеза та сучасний стан / Н. Ю. Рекова, Ю. О. Біленька // Молодий вчений¹. – Херсон : Гельветика, 2015. – № 6 (21). – С. 200-203 (0,6 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок:*

¹Включено в базу даних Російського індексу наукового цитування (РІНЦ), входить до міжнародних наукометричних баз Google Scholar, OAJI, Cite Factor, Research Bible, Index Copernicus.

визначено специфіку формування природних монополій в секторі електропостачання в умовах трансформаційної економіки (0,4 ум.-друк. арк.).

3. Біленька Ю. О. Методичні підходи до кількісної оцінки монопольної влади суб'єктів роздрібного ринку електроенергії / Ю. О. Біленька // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. праць Донецького держ. ун-ту управління. – Донецьк : Донецьк. держ. ун-т управління, 2014. – Т. XV. – С. 300-308 (Серія «Економіка»; вип. 282) (0,52 ум.-друк. арк.).

4. Біленька Ю. О. Аналітичне забезпечення процедури формування багатоставочного тарифу в електроенергетиці [Електронний ресурс] / Ю. О. Біленька // Ефективна економіка. – 2014. - № 4 .- Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua> (0,45 ум.-друк. арк.).

5. Азарян О. М. Концептуальні засади державного регулювання національної економіки через сектор природних монополій / О. М. Азарян, Ю. О. Біленька // Академічний огляд = Academy review ²: економіка та підприємництво: наук.-практ. журн. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т екон. та права ім. А. Нобеля. – 2013. – № 1 (38). – С. 5-11 (0,61 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено теоретичні та методологічні основи системи державного регулювання національної економіки через сектор природних монополій (0,4 ум.-друк. арк.).*

6. Біленька Ю. О. Місце і роль природних монополій в економіці: теоретичний аспект / Ю. О. Біленька // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. праць Донецького держ. ун-ту управління. – Донецьк : Донецьк. держ. ун-т управління, 2013. – Т. XIV. – С. 370-375 (Серія «Економіка»; вип. 278) (0,42 ум.-друк. арк.).

7. Беленькая Ю. А. Естественные монополии как центральный институт регулирования инфраструктурных отраслей национальной экономики / Ю. А. Беленькая // Прометей: регіон. зб. наук. праць з економіки. – Донецьк: «Юго-Восток», ІЕП НАН України, ДЕГІ – 2012. – №3 (39). – С.198-204 (0,96 ум.-друк. арк.).

Матеріали наукових конференцій

8. Біленька Ю. О. Методи державного регулювання економіки через сектор природних монополій / Ю. О. Біленька // Dezvoltarea sistemelor sociale și economice într-un mediu competitiv la nivel global: tez. conf. științ. internaț. (29 Ianuarie r. 2016, Chișinău). – Chișinău : Universitate din Stat din Moldova, 2016. – Partea întâi. – P. 36-38 (0,17 ум.-друк. арк.).

9. Біленька Ю. О. Стимулювання альтернативної енергетики як елемент конкурентоспроможності політики ЄС в контексті сталого розвитку / Ю. О. Біленька // Соціальна відповідальність: підприємство – регіон – країна : матер. Всеукр. наук. – практ. конф. (25 груд. 2015 р., м. Краматорськ). – Краматорськ : ДДМА, 2015. – С. 51-52 (0,12 ум.-друк. арк.).

10. Біленька Ю. О. Роль природних монополій в системі регулювання економіки / Ю. О. Біленька // Актуальні проблеми та перспективи розвитку

²Включено в базу даних Російського індексу наукового цитування (РІНЦ), входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus. Google Scholar

економіки в умовах глобальної нестабільності: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (10-12 груд. 2015 р., м. Кременчук). – Кременчук: Кременчуц. нац. ун-т ім. М. Остроградського, 2015. – С.183-184 (0,06 ум.-друк. арк.).

11. Біленька Ю. О. Роль держави в розвитку природно-монопольних ринків / Ю. О. Біленька // Соціально-економічні проблеми адаптації реального сектора в сучасних умовах : матер I Міжнар. наук.-практ. конф. (22-24 трав. 2013 р., м. Макіївка – м. Ялта). – Донецьк : «Цифрова типографія», 2013. – С.14-16 (0,17 ум.-друк. арк.).

12. Беленькая Ю. А. Формы конкуренции в условиях естественно-монопольных рынков / Ю. А. Беленькая // Інноваційні напрямки розвитку маркетингу: теорія і практика : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 берез. 2013 р., м. Луганськ). – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т імені Володимира Даля, 2013. – С.22-25 (0,24 ум.-друк. арк.).

13. Беленькая Ю. А. Вектор государственного регулирования экономики через естественные монополии / Ю. А. Беленькая // Сучасний розвиток бізнесу в умовах всевітньої інтеграції : тези доп. I Міжнар. наук.-практ. конф. (29 берез. – 5 квіт. 2012 р., Україна, м. Донецьк – Єгипет, м. Шарм-Ель-Шейх). – Донецьк : ТОВ «Цифрова типографія», 2012. – Т. II. – С. 14-16 (0,21 ум.-друк. арк.).

14. Беленькая Ю. А. Естественные монополии как фактор сбалансированого развития отраслей и рынков / Ю. А. Беленькая // Маркетинг на міжнародних ринках товарів і послуг: глобальні аспекти : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (21-23 лют. 2012 р., Україна – Словаччина, м. Донецьк). – Донецьк : СПД Купріянов, 2012. – Том II. – С. 19-21 (0,19 ум.-друк. арк.).

15. Беленькая Ю. А. Формат конкурентной среды как фактор развития естественно-монопольных рынков / Ю. А. Беленькая // Україна – Чорногорія: економічна трансформація та перспективи міжнародної співпраці: тези доп. I Міжнар. наук.-практ. конф. (18-25 трав. 2012, Чорногорія, м. Будва). – Донецьк : ТОВ «Цифрова типографія», 2012. – Т. 1. – С.89-91. (0,2 ум.-друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Біленька Ю. О. Регулювання природних монополій у сфері електропостачання в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2016.

У роботі вирішене актуальне наукове завдання щодо поглиблення теоретичних засад, удосконалення методичних підходів і організаційних положень з вдосконалення системи регулювання природних монополій у сфері електропостачання в Україні. Поглиблено теоретичні підходи до розуміння сутності природних монополій та їх ролі у інфраструктурному забезпеченні національної економіки. Узагальнено теоретичні та нормативно-правові засади регулювання природних монополій та удосконалено концептуальні положення

формування державного механізму регулювання сфери електропостачання. Визначити стан і закономірності розвитку природних монополій у сфері електропостачання. Проаналізовано діючий механізм ціноутворення (тарифікації) на ринку електроенергії та оцінено ступінь монополізації галузі у сегментах генерації та збуту. Розвинуто організаційно-економічний механізм регулювання природних монополій у сфері електропостачання. Обґрунтовано методичний підхід до аналітичного забезпечення процедури встановлення багатоставочного тарифу на роздрібному ринку електроенергії з урахуванням соціальної норми споживання.

Ключові слова: природна монополія, електропостачання, інфраструктура, державне регулювання, ціноутворення, ступінь монополізації, багатоставочний тариф, соціальна норма споживання

АННОТАЦІЯ

Беленькая Ю. А. Регулирование природных монополий в сфере электроснабжения в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2016.

В работе решена актуальная научная задача дальнейшего развития теоретических принципов, совершенствования методических подходов и организационных положений относительно системы регулирования естественными монополиями в сфере электроснабжения Украины.

Определено, что повышение уровня обоснованности управленческих решений в процессе формирования государственной регуляторной политики обеспечивается путем идентификации диалектической связи внешних функций регулирования и внутренних функций управления, которое обуславливает дальнейшее развитие и обобщение теоретических и нормативно-правовых принципов регулирования естественных монополий в сфере электроснабжения. Установлено, что обеспечение эффективности функционирования субъектов предложения на рынке электроэнергии и максимизация общественного благосостояния возможно путем концептуализации императивов, направленных на использование эффекта масштаба сетевых рыночных структур.

Доказано, что повышение обоснованности стратегических ориентиров развития сферы электроснабжения может быть достигнуто на основе определения отличительных особенностей функционирования сегментов генерации, транспортировки и сбыта рынка электроэнергии путем дальнейшего развития приемов компаративной оценки состояния и тенденций развития естественных монополий. Выяснено, что повышение качества прогнозирования эффективности применения инструментария государственного регулирования становится возможным на основе идентификации связи между уровнем концентрации в отрасли, структурой генерации и динамикой тарифов через дальнейшее развитие приемов анализа действия механизма ценообразования (тарификации).

Предложено идентифицировать степень использования субъектами

розничного рынка своего монопольного положения и определять дисбалансы системы государственного тарифного регулирования рынка электроэнергии путем использования усовершенствованных методических положений относительно количественного оценивания уровня монопольной власти поставщиков электроэнергии по регулируемым тарифам.

Установлено, что повышение эффективности реализации государственной регуляторной политики возможно через формирование секторных цепочек регулирования «целое – инструменты (рычаги) – результаты» в пределах развитой подсистемы организационно-экономического обеспечения механизма регулирования естественных монополий в сфере электроснабжения. Доказано, что максимизация общественного благосостояния при сохранении нормальной прибыли поставщиков электроэнергии по регулируемым тарифам обеспечивается за счет использования сформированного методического подхода к аналитическому обеспечению процедуры установления многоставочного тарифа.

Ключевые слова: природная монополия, электроснабжение, инфраструктура, государственное регулирование, ценообразование, степень монополизации, многоставочный тариф, социальная норма потребления.

SUMMARY

Belenkaya, Y. A. Regulation of Natural Monopolies in Electricity Supply Branch of Ukraine. – As a Manuscript.

The thesis for obtaining the Candidate Degree in Economics, special field 08.00.03 – National Economy and State Economic Regulation. – Donbass State Engineering Academy of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2016.

The imperative scientific task of deepening the theoretical foundations, the development of methodological approaches and institutional provisions for improving the system of regulating natural monopolies in the power supply branch of Ukraine is solved. Theoretical approaches to understanding the essence of natural monopolies and its role in infrastructural ensuring of the national economy are advanced. The theoretical and normative legal framework for regulation of natural monopolies is summarized and conceptual provisions of the state mechanism formation of power supply regulation are improved. The condition and development patterns of natural monopolies in the field of power supply are determined. The current pricing mechanism (tariffs) in the electricity market is analyzed and the degree of monopolization of the industry in the segments of generation and distribution is evaluated. The organizational and economic mechanism of natural monopolies regulation in the energy branch is developed. Methodical approach to analytical support of the establishing a multirate tariff in the retail electricity market is validated given the social norms of consumption.

Key words: natural monopoly, electricity supply branch, infrastructure, government regulation, pricing, the monopolization degree, multirate tariff, social rate of consumption.

Підписано до друку 24.10.2016. Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 605. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Академічна (Шкадінова), 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1633 від 24.12.2003